

## Till skatteutskottet

### Inledning

Proposition 1997/98:9 om skydd för förföljda personer, samordningsnummer, m.m. har hänvisats till skatteutskottet. Skatteutskottet har beslutat att, under förutsättning av justitieutskottets medgivande, överlämna den med anledning av propositionen väckta motionen 1997/98:Sk14 av Gun Hellsvik m.fl. (m), yrkandena 7 och 8, till justitieutskottet. Justitieutskottet har avböjt att motta dessa yrkanden och i stället beslutat att yttra sig över desamma.

### Utskottet

#### Yttrandets omfattning

Propositionen innehåller förslag till åtgärder för att förbättra skyddet inom bl.a. folkbokföringen för förföljda personer, om samordningsnummer för den som inte är folkbokförd här i landet, m.m. Justitieutskottet behandlar i detta yttrande endast de frågor som tagits upp i de här aktuella motionsyrkandena, nämligen hjälp samt ekonomisk ersättning till personer som medgivits att använda s.k. fingerade personuppgifter.

#### Bakgrund

Enligt 1 § lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter får en person som är folkbokförd i landet medges att använda andra personuppgifter om sig själv än de verkliga (fingerade personuppgifter) om det finns en uppenbar risk att personen kan bli utsatt för särskilt allvarlig brottslighet som riktar sig mot dennes liv, hälsa eller frihet. Det krävs också att personen inte kan ges tillräckligt skydd på annat sätt.

I propositionen föreslås att kravet på brottslighetens svårhetsgrad och på den risk som skall föreligga skall sänkas. Vidare föreslås bl.a. att fingerade personuppgifter skall kunna ges för obestämd tid i stället för som i dag för högst fem år.

När ett medgivande att använda fingerade personuppgifter har givits registreras den som fått medgivandet med bl.a. fingerat personnummer och namn i folkbokföringen. Därifrån förs de fingerade uppgifterna vidare till bl.a. olika myndigheter på samma sätt som andra folkbokföringsuppgifter. Perso-

nen i fråga använder så gott som undantagslöst de fingerade uppgifterna. Den ”gamla identiteten” är avregistrerad inom folkbokföringen; det framgår att avregistreringen har sin grund i att den enskilde använder fingerade personuppgifter. Den som fått fingerade personuppgifter är folkbokförd under de nya uppgifterna på den ort där hon eller han är bosatt. Genom att personen använder fingerade personuppgifter om sig själv kan vederbörande sägas gesken av att vara en annan person än den hon eller han verkligen är.

Fingerade personuppgifter medför inte någon rättslig förändring av personens namn eller andra förhållanden. Den skyddade får rätt att dölja de verkliga uppgifterna men rättsligt är hon eller han samma person som tidigare. Personen i fråga torde inte ha någon skyldighet att använda de fingerade uppgifterna utan kan i vissa sammanhang också nyttja sitt verkliga namn och personnummer m.m. Det har inte någon privaträttslig betydelse om personen ingår avtal eller andra rättshandlingar med användande av verkliga eller fingerade uppgifter. Hela tiden är det samma rättssubjekt som kan göras ansvarigt. Motsvarande gäller i fråga om offentligrättsliga förpliktelser.

Fingerade personuppgifter beslutas av domstol. Ansökan till Stockholms tingsrätt, som är första instans i samtliga fall, görs av Rikspolisstyrelsen efter framställning av den som önskar fingerade personuppgifter. Rikspolisstyrelsen har rätt att avslå en framställning om styrelsen bedömer att den enskilde inte har någon utsikt att erhålla fingerade personuppgifter. Enligt propositionen bör styrelsen erhålla en något utökad rätt till avslag. Om Rikspolisstyrelsen avslår ansökan har den enskilde rätt att själv ansöka hos tingsrätten.

Ett tillstånd att använda fingerade personuppgifter är för den enskilde och hans eller hennes närmaste en utomordentligt ingripande åtgärd såväl på det personliga planet som i kontakter med myndigheter och andra. Regeringen har i propositionen lämnat exempel på en rad situationer då komplikationer kan uppstå. Som nämnts inledningsvis krävs därför för ett medgivande att personen inte kan ges tillräckligt skydd på annat sätt, vilket också framgår av lagtexten. Enligt regeringen verkar frågan om s.k. kvarskrivning är en tillräcklig skyddsåtgärd ha kommit något i skymundan. Kvarskrivning innebär att skattemyndigheten, om personen byter bostadsort, beslutar att hon eller han fortfarande skall vara folkbokförd på den tidigare adressen. Regeringen föreslår därför i propositionen ett tillägg om att fingerade personuppgifter inte skall medges om personen kan skyddas *genom kvarskrivning* eller på annat sätt. Regeringen föreslår vidare att Rikspolisstyrelsen vid ansökan om fingerade personuppgifter också skall ha ett särskilt ansvar att i varje ärende utreda om inte kvarskrivning räcker för att skydda den förföljda personen, och i sin ansökan skall styrelsen motivera varför den inte anser kvarskrivning vara tillräcklig som skyddsåtgärd.

## Hjälp åt personer som erhållit fingerade personuppgifter

### *Propositionen*

Enligt av vad som framgår av propositionen har flera personer som medgivits fingerade personuppgifter uppvisat ett stort behov av rådgivning i olika frågor. Hjälpåtgärderna kräver ofta juridisk kompetens och goda kunskaper om

hur samhället fungerar. Rikspolisstyrelsen har som en ren serviceåtgärd givit dessa personer en ganska omfattande hjälp med att lösa olika svårigheter som medgivandet aktualiserar; några riktlinjer för hur den enskilde efter bytet skulle få hjälp med att lösa de problem som kan uppstå lämnades i princip inte då lagen om fingerade personuppgifter infördes. Också tjänstemän hos andra myndigheter har fått hjälpa till.

Regeringen föreslår därför i propositionen att en särskild kontaktmyndighet skall utses för att bistå den enskilde och att Rikspolisstyrelsen – framför Riksskatteverket och Brottsoffermyndigheten – bör utses till att vara denna myndighet. Som skäl för att välja Rikspolisstyrelsen till kontaktmyndighet nämner regeringen att Rikspolisstyrelsen genom bl.a. utrednings- och ansökningsförfarandet i fråga om fingerade personuppgifter har en god kännedom om den enskildes förhållanden samt att Rikspolisstyrelsen genom åren fått en god allmän överblick över de svårigheter som kan följa på ett medgivande om fingerade personuppgifter. Slutligen nämner regeringen i propositionen att skälet till att utse Rikspolisstyrelsen till kontaktmyndighet framför allt är att uppgifterna i ett ärende om fingerade personuppgifter är mycket känsliga och därför inte bör spridas till andra myndigheter annat än i mycket begränsad omfattning.

Regeringen understryker dock att Rikspolisstyrelsen inte ensam kan avhjälpa alla olägenheter som kan uppkomma efter ett medgivande att använda fingerade personuppgifter. Även andra myndigheter måste hjälpa till i olika sammanhang. Som exempel nämner regeringen Riksförsäkringsverkets och försäkringskassornas medverkan vad gäller socialförsäkringsförmåner för den som bytt identitet. Vidare tar regeringen upp den omständigheten att Rikspolisstyrelsen inte kan verka på det lokala planet och anför att hjälp får ges på annat sätt när den som medgivits fingerade personuppgifter behöver direkt personlig kontakt med någon myndighet. En person som inte kan beredas hjälp på annat sätt skall dock enligt regeringen alltid kunna vända sig till Rikspolisstyrelsen med olika problem som är en följd av att hon eller han använder fingerade personuppgifter.

#### *Motionen*

Enligt motion Sk14 bör den enskildes informationsbehov om vilka skyddsåtgärder som finns utöver fingerade personuppgifter särskilt uppmärksammas. Sådan information ges i dag vid den enskildes kontakt med Rikspolisstyrelsen. Enligt motionärerna bör Brottsoffermyndigheten ges en tydligare roll i detta arbete. Vad gäller den enskildes behov av stöd och hjälp anför i motionen att Rikspolisstyrelsen, i enlighet med regeringens förslag, bör vara kontaktmyndighet på central nivå men att Brottsoffermyndigheten och dess olika brottsofferinriktade verksamheter bör ges en mer framträdande roll på lokal nivå. Slutligen konstateras i motionen att regeringens förslag sammantaget innebär ett inte obetydligt merarbete för Rikspolisstyrelsen för vilket styrelsen bör tilldelas ekonomiska resurser.

I likhet med regeringen anser utskottet att en särskild kontaktmyndighet bör utses för att bistå den som lever med fingerade personuppgifter. Enligt utskottets mening är det uppenbara valet Rikspolisstyrelsen. Det är nämligen Rikspolisstyrelsen som på den enskildes begäran för talan i mål om fingerade personuppgifter. Det innebär inte endast att Rikspolisstyrelsen diskuterat alternativa åtgärder med den som drabbats – Rikspolisstyrelsen har också haft tillfälle att grundligt informera den drabbade om de svårigheter som kan komma att uppstå vid ett identitetsbyte. Dessutom har en personlig kontakt etablerats under handläggningen. Härtill kommer Rikspolisstyrelsens mer allmänna erfarenhet av och insyn i denna typ av ärenden. Om valet av kontaktmyndighet i stället skulle falla på Brottsoffermyndigheten blir resultatet ur den enskildes synpunkt att det blir nödvändigt att etablera ytterligare en myndighetskontakt med den belastning det innebär att t.ex. på nytt behöva upprepa sin historia. Någon anledning att överväga att välja Riksskatteverket som kontaktmyndighet finns enligt utskottets mening inte.

Det finns härtill enligt utskottets mening mycket stor anledning att understryka känsligheten i de uppgifter som förekommer i ärenden om fingerade personuppgifter. I likhet med regeringen anser utskottet att dessa uppgifter inte bör spridas till andra myndigheter annat än i mycket begränsad omfattning.

Det bör i sammanhanget understrykas att varken Rikspolisstyrelsen eller Brottsoffermyndigheten kan förväntas ägna sig åt något mer kurativt omhändertagande. Den frågan uppstår med all säkerhet i många av här aktuella fall på grund av den svåra situation som den drabbade befinner sig i. För sådana åtgärder är den enskilde dock hänvisad till lokala organ inom vård och omsorg, t.ex. socialtjänsten eller en landstingsanställd eller privat terapeut. Brottsoffermyndigheten bör dock kunna förmedla kontakt med lokala brottsofferjourer eller kvinnojourer om den enskilde skulle vilja det. Det är naturligtvis självklart att Rikspolisstyrelsen i aktuella fall förmedlar kontakt med Brottsoffermyndigheten.

Sammantaget anser utskottet alltså att kontaktmyndigheten i ärenden om fingerade personuppgifter bör vara Rikspolisstyrelsen. Utskottet avstyrker bifall till motion Sk14 yrkande 7.

### **Ekonomisk ersättning åt personer som erhållit fingerade personuppgifter**

#### *Propositionen*

I propositionen tas frågan upp om möjligheten till ekonomisk ersättning till den som fått fingerade personuppgifter. Regeringen anför att den utredning, vars arbete legat till grund för propositionen, inte funnit skäl att lämna förslag om någon särskild kostnadsersättning. Frågan har dock tagits upp av utredningen eftersom den som fått ett medgivande ofta drabbas av kostnader som bl.a. har samband med byte av bostadsort, försäljning av fastighet eller med att hon eller han fått byta arbete. Detta är enligt regeringen kostnader som är aktuella för många som har råkat ut för brott; frågan har också bety-

delse för den stora grupp av personer som riskerar att utsättas för brott. Till dessa grupper hör inte endast personer som har bytt identitet utan också kvarskrivna samt personer som har erhållit sekretessmarkering. Regeringen anser inte att det nu finns skäl att införa någon särskild form av ekonomisk ersättning för personer som har medgivits fingerade personuppgifter.

#### *Motionen*

Enligt gällande regler är envar som kan tänkas ha något att berätta om ett brott skyldig att vittna. I motionen anförts att det är orimligt om vittnesplikten skulle innebära att personen i fråga skulle tvingas bära de merkostnader som uppkommer om han på grund av sitt vittnesmål behöver ändra sitt levnads-sätt. Enligt motionärerna bör frågan om ekonomisk ersättning bör utgå i sådana situationer utredas.

#### *Utskottets bedömning*

Som utskottet i tidigare sammanhang framhållit har angrepp på rättssystemet i form av hot och repressalier mot vittnen, målsägande och parter närmast satts i system vid vissa former av allvarlig brottslighet (se bet. 1996/97: JuU19 om övergrepp i rättssak). Vid utredning och lagföring av brottslighet med anknytning till kriminella motorcykelgång har systematiska och organiserade övergrepp av sådant slag förekommit. Också i samband med grov narkotikabrottslighet och annan organiserad brottslighet har sådant hot och våld ökat.

Det är uppenbart att rättssystemet är sårbart för den typen av angrepp. En rättssäker och effektiv brottmålsprocess förutsätter att allmänheten medverkar vid utredningen av brott. Om vittnen och målsägande systematiskt skräms till tystnad eller pressas att lämna falska uppgifter angrips fundamenten till rättsordningen. En utveckling i denna riktning kan ytterst leda till att vissa grupper finner att det lönar sig att systematiskt sabotera och blockera rättssystemet. Härigenom kan förutsättningarna för att lagföra allvarlig brottslighet minska dramatiskt.

Mot denna bakgrund beslutade riksdagen i våras om en skärpning av straff för övergrepp i rättssak. Vidare har Brottsofferutredningen i uppdrag att se över frågan om vissa åtgärder till skydd för målsägande och vittnen.

Den som på grund av förföljelse tvingas byta bostadsort och identitet med allt vad det innebär åsamkas givetvis stora kostnader. Även om utskottet allmänt sett kan instämma i regeringens synpunkter i denna del måste det ändå ifrågasättas om resonemanget verkligen har bärighet i de fall orsaken till förföljelsen är att den drabbade uppfyllt sin vittnesplikt. Utskottet, som vill erinra om att vittnesplikten är sanktionerad (se 36 kap. 7 och 21 §§ rättegångsbalken), anser för sin del att det måste övervägas om den som förföljs på grund av att han eller hon uppfyllt sin vittnesplikt skall vara hänvisad till ersättning i form av skadestånd, brottsskadeersättning samt vad som kan utgå inom ramen för den kommunala socialtjänsten. Det bör övervägas om inte också det allmänna bör ha ett ansvar. Utskottet anser att regeringen bör se till att frågan tas upp i lämpligt sammanhang.

Under hänvisning till det anförda föreslår justitieutskottet att skatteutskottet hemställer att riksdagen med anledning av motion Sk14 i nu behandlad del som sin mening ger regeringen till känna vad justitieutskottet nu anför.

Stockholm den 4 november 1997

På justitieutskottets vägnar

*Gun Hellsvik*

I beslutet har deltagit: Gun Hellsvik (m), Lars-Erik Lövdén (s), Birthe Sörestedt (s), Göran Magnusson (s), Sigrid Bolkéus (s), Göthe Knutson (m), Märta Johansson (s), Ingbritt Irhammar (c), Margareta Sandgren (s), Ann-Marie Fagerström (s), Alice Åström (v), Maud Ekendahl (m), Kia Andreasson (mp), Helena Frisk (s), Jeppe Johnsson (m) och Ola Ström (fp).

## Avvikande meningar

### 1. Hjälp åt personer som erhållit fingerade personuppgifter

Gun Hellsvik, Göthe Knutson, Maud Ekendahl och Jeppe Johnsson (alla m) anser:

Den enskildes informationsbehov om vilka skyddsåtgärder som finns utöver fingerade personuppgifter måste uppmärksammas särskilt. Sådan information lämnas i dag vid den enskildes kontakt med Rikspolisstyrelsen. Enligt vår mening kan Brottsoffermyndigheten ges en tydligare roll i detta arbete.

Även den enskildes behov av hjälp och stöd med anledning av ändrad identitet måste naturligtvis tillgodoses. Rikspolisstyrelsen bör som fallet är i dag vara den kontaktmyndighet som svarar för stöd- och hjälpinsatser till den enskilde vad gäller frågor som bäst hanteras på central nivå. Mycket hjälp behövs emellertid även från andra håll och på lokal nivå. Även här bör Brottsoffermyndigheten och dess olika brottsofferinriktade verksamheter ges en mer framträdande roll. Enligt vår mening bör regeringen se till att så blir fallet.

Vidare kan det sammanfattningsvis konstateras att regeringens förslag innebär ett inte obetydligt merarbete för Rikspolisstyrelsen. Särskilda resurser bör därför avsättas för detta ändamål. Med vårt budgetförslag för 1998 avseende polisväsendet och Brottsoffermyndigheten ges tillräckligt utrymme för att kompensera såväl Rikspolisstyrelsen som Brottsoffermyndigheten för det merarbete som blir följden av vårt förslag.

Vad vi anför med anledning av motion Sk14 yrkande 7 bör skatteutskottet hemställa att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna.

Ola Ström (fp) anser:

Den enskildes informationsbehov om vilka skyddsåtgärder som finns utöver fingerade personuppgifter måste uppmärksammas särskilt. Sådan information lämnas i dag vid den enskildes kontakt med Rikspolisstyrelsen. Enligt min mening kan Brottsoffermyndigheten ges en tydligare roll i detta arbete.

Även den enskildes behov av hjälp och stöd med anledning av ändrad identitet måste naturligtvis tillgodoses. Rikspolisstyrelsen bör som fallet är i dag vara den kontaktmyndighet som svarar för stöd- och hjälpinsatser till den enskilde vad gäller frågor som bäst hanteras på central nivå. Mycket hjälp behövs emellertid även från andra håll och på lokal nivå. Även här bör Brottsoffermyndigheten och dess olika brottsofferinriktade verksamheter ges en mer framträdande roll. Enligt min mening bör regeringen se till att så blir fallet.

Vad jag anfört med anledning av motion Sk14 yrkande 7 bör skatteutskottet hemställa att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna.